

MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYAGA OID HADISLARNING MAZMUNI VA MOHIYATI

Fayzullayeva Gulnoza Kamolovna

Zarmed universitetining "Ijtimoiy fanlar"

kafedrası o'qituvchisi

e-mail fayzullayevagulnoza10@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada ma'naviy-axloqiy tarbiyaga oid hadislarning mazmuni va mohiyati ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilingan. Unda hadislarning shaxs ma'naviy kamolotidagi o'rni, tarbiyaviy imkoniyatlari va zamonaviy ta'lim jarayonidagi ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: ma'naviy-axloqiy tarbiya, hadislar, ma'naviyat, axloq, tarbiyaviy mohiyat, shaxs kamoloti, islomiy qadriyatlar.

Kirish

Bugungi globallashuv sharoitida yosh avlodni ma'naviy-axloqiy jihatdan barkamol etib tarbiyalash jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ta'lim-tarbiya jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtirish, yoshlarning ma'naviy ongini yuksaltirish dolzarb pedagogik vazifa sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu jarayonda islomiy manbalarda, xususan, hadislarning ma'naviy-axloqiy mazmuni alohida ahamiyat kasb etadi. Hadislar insonning ichki dunyosini boyitish, axloqiy fazilatlarni shakllantirish va jamiyatda sog'lom ijtimoiy munosabatlarni qaror toptirishga xizmat qiluvchi muhim tarbiyaviy manba hisoblanadi.

Hadislar Payg'ambar Muhammad (s.a.v.)ning so'zlari, amallari va tasdiqlari bo'lib, ular islom axloqining asosiy manbalaridan biridir. Hadislarda insonparvarlik, adolat, halollik, sabr-toqat, mehr-oqibat, mas'uliyat, ota-onaga hurmat, ilmga intilish kabi umuminsoniy qadriyatlar keng yoritilgan. Ushbu fazilatlar shaxsning ma'naviy kamolotini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Hadislarning ma'naviy-axloqiy

mazmuni insonni nafaqat diniy jihatdan, balki ijtimoiy va axloqiy jihatdan ham tarbiyalashga yo'naltirilganligi bilan ajralib turadi. Ular inson xulq-atvorini me'yorlashtiradi, jamiyatlardagi munosabatlarni tartibga soladi hamda ijtimoiy adolat va hamjihatlik g'oyalarini mustahkamlaydi.

Hadislarning tarbiyaviy mohiyati ularning shaxs ongiga bevosita ta'sir ko'rsatishida namoyon bo'ladi. Hadislarda bayon etilgan hayotiy misollar, pand-nasihatlilar va axloqiy ko'rsatmalar yoshlarning o'z xatti-harakatlarini tahlil qilish, to'g'ri xulq-atvorni tanlash va mas'uliyatni his etishiga yordam beradi. Pedagogik nuqtai nazardan, hadislar shaxsda ijobiy axloqiy sifatlarni shakllantirish, ma'naviy ongni yuksaltirish hamda ijtimoiy faol pozitsiyani rivojlantirishda samarali tarbiyaviy vosita bo'lib xizmat qiladi. Ular orqali insonda vijdon, e'tiqod, sabr va bag'rikenglik kabi sifatlilar mustahkamlanadi.

Zamonaviy ta'lim tizimida hadislarning ma'naviy-axloqiy mazmunidan foydalanish yoshlarning ma'naviy immunitetini mustahkamlash, salbiy ijtimoiy ta'sirlarga qarshi tura olish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Biroq hadislarni ta'lim jarayoniga tatbiq etishda ularning mazmunini yoshlarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos holda talqin etish, diniy-ma'rifiy materiallarni ilmiy-pedagogik asosda bayon etish muhim ahamiyatga ega. Hadislarning mazmun-mohiyatini ta'lim jarayoniga integratsiya qilish shaxsni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash, unda mustahkam axloqiy pozitsiyani shakllantirish imkonini beradi.

Imom Buxoriy (810–870 milodiy; 194–256 hijriy) musulmon olamidagi eng nufuzli muhaddislardan biridir. U yoshligidan hadis ilmini chuqur o'rganib, minglab roviylardan ilm olgan va hadislarni aniqlik bilan tasniflagan. Uning eng mashhur asari “Al-Jomi' as-Sahih” faqat ishonchli (sahih) hadislarni jamlaganligi bilan ajralib turadi (Buxoriy, 1990).

“Al-Jomi' as-Sahih”da Imom Buxoriy birinchi “Vahiy” kitobini, ikkinchi “Iymon” kitobini va uchinchi “Ilm” kitobini keltirgan. “Ilm” kitobi 53 bobdan iborat bo'lib, unda ilm va unga bog'liq holatlarga oid 76 ta hadis jamlangan (Buxoriy,

1990). Ushbu hadislar musulmonlarning ilm olish, ilm bilan yashash va uni amalda qo'llashlari uchun muhim manba hisoblanadi.

Asarning ilk boblaridan biri sifatida “Kitab ul-Ilm”ni keltirishi Imom Buxoriy uchun ilmning naqadar ustuvor mavqe'ga ega ekanidan dalolat beradi. “Kitab ul-Ilm”da ko'plab boblar mavjud bo'lib, har biri ilmning bir jihatini yoritishga qaratilgan. Ushbu boblarda quyidagi mavzular muhim ahamiyat kasb etadi:

- ✓ Ilmning fazli va unga bo'lgan targ'ib
- ✓ Ilmni o'rganishdagi niyat
- ✓ Ilmni yozib borishning ahamiyati
- ✓ Ayollarning ilm o'rganish huquqi
- ✓ Bolalar va yoshlarning ilmga jalb qilinishi
- ✓ Ilmni yashirishning gunohi
- ✓ Amal qilinmaydigan ilmning xavfi
- ✓ Ilmni boshqalarga yetkazish va unga amal qilish

Bu boblar orqali Imom Buxoriy ilmni faqat nazariy bilim sifatida emas, balki hayot tarziga aylanishi lozim bo'lgan amaliy qadriyat sifatida taqdim etadi.

Imom Buxoriy “Ilm kitobi”da ilm olishda niyatning to'g'riligiga alohida e'tibor beradi. Ilm faqat dunyo manfaati yoki mansab uchun emas, balki Alloh rizoligi uchun o'rganilishi kerak. Bu jihat hadislar orqali keng yoritiladi, masalan, “Kimki ilmi bilan Allohning roziligini istasa...” mazmunidagi hadislar orqali ilmga bo'lgan iymoniy yondashuv mustahkamlanadi.

Imom Buxoriyning “Kitab ul-Ilm” bobini o'rganish orqali biz nafaqat ilmning fazilatlarini, balki uni qanday niyat bilan o'rganish, qanday amal qilish va boshqalarga qanday yetkazish lozimligini ham o'rganamiz. Bugungi kunda, ilmning ko'paygan davrida “foydali ilm”ga intilish, uni hayotimizga tadbiq etish va jamiyatga yetkazish har bir musulmonning zimmasidagi ulkan mas'uliyatdir. “Kitab ul-Ilm” esa bu borada aniq yo'l-yo'riq va ilhom beradi.

Hazrat Umar roziyallohu anhu shunday deganlar: “Boshliq bo'lmasingizdan avval ilmni chuqur o'rganing!” – ya'ni musulmon kishi mas'uliyat yoshiga

yetishidan oldin ilm olishga intilishi lozim. Rasululloh sallallohu alayhi va sallamning sahobalari ham yoshlari ulg'ayganda ham ilm o'rganishdan to'xtamaganlar, bu esa ilmga bo'lgan doimiy e'tibor va sadoqatni ko'rsatadi.

“Ilm” so'zi lug'atda bir narsani voqelikdagidek idrok etishni bildiradi. Qur'oni karimning ilk nozil bo'lgan oyatlari – ilm olishga chaqiruvchi oyatlar – inson hayotida ilmning naqadar katta ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi (Qur'on, Alaq, 1–5).

Darhaqiqat, Payg'ambarimiz s.a.v. ta'kidlashicha, “Ilm olish har bir musulmon erkak va ayol uchun farzdir” (Buxoriy, 1990). Inson o'zligini, atrof-muhitini va jamiyatni anglash uchun avvalo ilmga ega bo'lishi zarur. Bugungi zamonaviy tarbiya tizimi ham bu manbalarni chuqur o'rganishga muhtoj. Zero, insonni to'laqonli shakllantirish – faqat tashqi bilimlar emas, balki ichki ma'naviyat va axloqiy barkamollik orqali bo'lishi mumkin.

Islom dinida ilm va tarbiya bir-biridan ajralmas tushunchalardir. Ilm olish Islomda eng muqaddas amallardan biri sanaladi. Ilm nafaqat diniy bilimlar, balki dunyoviy fanlarni ham o'z ichiga oladi. Hadislar ilm olishning har tomonlama zarurligini yoritadi.

Shu bilan birga, bugungi kunda yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyaga ega bo'lishi ham ilm orqali ta'minlanadi. Ilm nafaqat bilimni oshirish, balki insonning axloqiy va ma'naviy kamolotiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ma'naviy-axloqiy tarbiyaga oid hadislarning mazmuni va mohiyati shaxs kamolotini ta'minlashga qaratilgan yuksak axloqiy g'oyalarda mujassamdir. Hadislar shaxsning ichki dunyosini boyitish, axloqiy fazilatlarni rivojlantirish va jamiyatda sog'lom ijtimoiy munosabatlarni qaror toptirishda muhim tarbiyaviy ahamiyatga ega. Ularning ilmiy-pedagogik asosda talqin qilinishi va ta'lim jarayoniga samarali tatbiq etilishi yosh avlodni komil inson sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Buxoriy, Muhammad ibn Ismoil. Al-Jomi' as-Sahih. Toshkent: Islom Noshriyoti, 1990.
2. Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil al- Buxoriy. Sahihi Buxoriy Al-Jome As-Sahih (ishonchli to'plam) 1-juz Toshkent "Oltin kitob" nashriyoti 2024. 34 bet
3. Qarshiev, O. Musulmon olamida ilm va tarbiya. Toshkent: Islomiy Noshriyot, 2018.
4. Tarbiya oid hadislar. O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi nashriyot-matbaa birlashmasi Toshkent-2019. 3 bet
5. Fayzullayeva, Gulnoza Kamolovna. Hadis ilmining paydo bo'lishi va hadislarining tarbiyaviy ahamiyati. European Science International Conference: Studying the Progress of Science and its Shortcomings, 2023.
6. Fayzullayeva, Gulnoza Kamolovna. Ma'naviy-axloqiy tarbiyaga oid hadislarining hayotimizda tutgan o'rni. European Science International Conference: Theory of Scientific Researches of Whole World, 2023